

Een lied uit de diepte in de Paaskerk

‘Aus tiefer Not schrei ich zu dir’, BWV 38

Zondag 21 oktober aanstaande geeft de Bach Cantorij Baarn onder leiding van Bas Ramselaar een uitvoering van cantate 38, gebaseerd op een kerklied van Maarten Luther naar psalm 130.

De bijbehorende interkerkelijke dienst in de Paaskerk, waarin ds Lieuwe Schaafsma voorgaat, begint om 19.30 uur. Vier vocale solisten treden aan: Maria Goetze, sopraan, David Cohen, altus, Falco van Loon, tenor en Andreas Goetze, bas.

Organist is dit keer Felicity Goodwin.

BWV 38, psalm 130, Maarten Luther en ouderwetse schrijfstijl

Cantate 38, geschreven voor zondag 29 oktober 1724, is weer een zogenaamde koraalcantate uit Bachs tweede dienstjaar als cantor in Leipzig. De opening van ‘Aus tiefer Not...’ is kenmerkend voor Bachs motet-achtige koraalkoren waarbij de instrumenten zich beperken tot het meespelen met de vier koorstemmen. Hier dus geen alternerende of concerterende instrumentgroepen. Alleen de basso continuo die de basstem ondersteunt, speelt nu en dan door als de andere stemmen zwijgen.

De focus ligt geheel en al op de vocale stemmen en de tekstuele boodschap. Zie het als een laat renaissanceistisch meerstemmig a cappella koorwerk met geestelijke lading, een motet. Het koraal van Maarten Luther, in 1524 in Wittenberg gepubliceerd, is een van de allereerste en werd allengs een van de populairste lutherse kerkhymnen. De tekst is een berijming van psalm 130, *de profundis clamavi*, uit de diepte heb ik geroepen... en raakt aan de kern van het lutherse geloof, namelijk dat rechtvaardiging een vrije gave van God is die God schenkt aan de zondige mens. De rol van Jezus/Christus is hierin letterlijk cruciaal: het geloof verenigt de zondige mens met de Heiland, hij die alles heel kan maken, en aldus komt de mens weer in goede verhouding met God.

De versregels van het openingskoraal verdelen het motet in muzikale segmenten; steeds zetten de lagere stemmen beurtelings na elkaar in waarbij tekst en melodie van de volgende liedregel en passant worden opgepakt, die de sopranen tenslotte in lange noten steeds als laatste doen weerklinken. Het resultaat is een steil maar buitengewoon evenwichtig geheel, een gestage muzikale golfslag zonder opsmuk, zonder enige aanzet de tekst te willen illustreren of retorisch uit te beelden.

Bach hanteert een middeleeuwse kerktoonsoort (phrygisch) die Luther een eeuw eerder graag gebruikte in zijn klaag- en boeteliederen. Denk daar de vier trombones bij die Bach in dit koordeel voorschrijft (even iets te duur voor de BCB) en de herleving van de oude, ingetogen motetstijl (*stile antico*) is compleet.

Tekst, melodie en hoger doel

In de structuur vormt het gekozen kerklied de ruggengraat van de gehele koraalcantate en vervult de tekst idealiter de rol van gebedsformule. Dat is hier niet anders.

Tekst en melodie van de koralen waren, ook voor de minder goed opgeleide 18de eeuwse kerkgangers gesneden koek en boden aldus houvast in het muzikale avontuur dat Bach zijn toehoorders wekelijks aanbood. Niet altijd realiseer je je, dat achter de façade van de geniale componist zich een theoloog bevindt wiens leven en werk louter gericht was op de verheerlijking van zijn God en het verkwikken van de menselijke geest en ziel door middel

van zijn muziek. Niet vanaf de kansel, maar vanuit de noten houdt Bach zijn gehoor dat doel steeds voor ogen: de goede verhouding van de mens tot zijn God.

De rest van het verhaal: standvastigheid, daar draait het om

Na openingskoor, een indringend alt recitatief waarin het luthers erfgoed nog eens wordt geëtaleerd, volgt dan de enige aria van deze cantate. “Ich höre mitten in den Leiden ein Trostwort” zingt de tenor. En dan hebben we meteen de twee woorden te pakken waar deze aria de nadruk op legt: Leiden en Trostwort, steekwoorden om in het geheugen te griffen. Een lieflijke vierstemmige aria voor tenor, orkest en twee hobo's die heftig schurend en glijdend zowel lijden als troost verklanken. Uitgesponnen lettergrepen op ‘sein Wort besteht’ (Gods woord natuurlijk) en ‘sein Trost wird niemals von dir scheiden’, je snapt de bedoeling. En om het nog eens goed in te wrijven, is er vanzelfsprekend een herhaling van het eerste deel van de aria. Daar dient zo'n da capo ook voor. Rub it in!

Het vierde deel – een recitatief voor sopraan – verwijdert zich het verst van de tekst van psalm 130 en heeft direct betrekking op de evangelietekst van de zondag Johannes 4: 46-54, waarin verhaald wordt van de wonderbaarlijke genezing van de zoon van een hoveling. Die geschiedt alleen door de standvastigheid van het geloof. En dan zijn we door Bachs toedoen toch weer bij Luther, want – hoogst ongebruikelijk voor een recitatief – ligt Luthers koraalmelodie als strikte cantus firmus muurvast in de baslijn (orgel). Niks geen ritmische vrijheid hier, maar een duidelijk aangegeven metrisch kader. Of we het maar willen horen. Alles draait om standvastigheid.

Hierna een slechts door continuo begeleid terzet, opgezet als fuga. Ook nu weer twee steekwoorden: ‘Trübsal’ (droefenis) en ‘Trost’. Vanuit de diepste ellende ... en zo voort. Met het slotkoraal dat heel pregnant opent met een dissonant akkoord worden we weer teruggestraald naar de 16de eeuw, terug naar oorspronkelijke tekst en melodie van Luthers hand. En ja, nu we een beetje gesnuffeld hebben aan luthers denkgood, dan spreekt die koraaltekst natuurlijk boekdelen.

Aus tiefer Not schrei ich zu dir

Zeker wel nieuwsgierig naar dit sermoen in 16de en 18de eeuwse noten? Geen nood: de kerkdeuren van de Paaskerk staan zondag 21 oktober vanaf 19.15 uur wagenwijd voor u open. Mis ook niet de koraalbewerking BWV 686, eveneens getiteld Aus tiefer Not, die Felicity Goodwin tot slot van de cantatedienst zal spelen. Eén van Bachs meesterwerken, een 6-stemmige zetting met twee stemmen in het pedaal. Ga daar maar voor zitten.

Verzoeken dit vignet bij het artikel te plaatsen en –indien mogelijk– foto's van twee van de vocale solisten (zie bijlagen), altus David Cohen en tenor Falco van Loon